

„НАРОДНА БІБЛЬОТЕКА”.
під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік I.

ч. 1.

Боїдан Лепкий.

ПАЧКАР

Оповіданє для народу.

Філадельфія, 1918.
З Друкарні „Америки”.

„НАРОДНА БІБЛЬОТЕКА”.
під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік I.

Ч. 1.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

РАСНКАР
ПАЧКАР

— Ціна 10 центів. —

**ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА**

1918.

З ДРУКАРНІ „АМЕРИКИ”.
Філаделфія, Па.

PG

3948

L45 P₃

1918

NOV
22
1983

321

Горбок. На горбку деревляна церква, з трема банями а дальше цвинтар. Між церквою а цвинтарем невеличкий, попівський ланок. З того ланку видно, як на долони, село, річку болотнисті сіножати з купками верболозів і горбки, покриті чорно-жовтим лісом. А там вже ніби небо.

На ланку пасе ся товар. Лініві корови лежать і румігають, молодник тиняє ся по стерни, вишукуючи послідних листків самопадної конюшини.

Буйні, дволітні бички бундючно підносять голови та цікаво спозирають на північ, як би звідтам сподівали ся зими. А лагідні, пашені телиці сумно розглядають ся довкола, як би жалували за літом.

На межі, обернений лицем до всходу, сидить пастух. Старий, кремезний дід з підстриженими, щітинистими вусами, зо щокою висуненою вперед. Під густими бровами, як вовки в корчах, сидять непевні очі. Дивлять ся вони кудись далеко перед себе в жалем і злобою.

Небо затягається сірими, осінними хмарами, над лісом висить мрака, над селом стелить ся дим.

З поміж горбів вибіжить часом вітер, змішає мраку з димом, стурбує листє, що лежить спокійно в ровах, збурить шерсть на худобі і помервить старому чуприну. Тоді він почіhraєть ся, заклине і даліше сидить.

Виглядає так, як би з під землі виліз і хотів влізти до неї.

Часом заверне котре з ялівника, або гукне на корову і даліше мислить. То його уся робота. Тим він живе. Часом мисли не йдуть, або пам'ять туманіє — тоді він не добрий. Зривається, хапає за прут і валить, не питуючи, чи то віл, чи корова, чи винне чи не винне. Так йому страшно, щоби пам'яти не втратив.

Бо і з чим би лишив ся?...

Дивить ся на всхід і говорить:

„Не знати якого діт'яка оттих горбів? Повиростало то, як ґулі, як чираки які та заступає сьвіт. Якого би то поля було, як би не то горбате. А так що? Навіть ока нема де пустити. Куди не глянеш, спиняють тебе, як рогачки. Тьфу!”

Як би не тоті горби на виднокрузі, він видів би своє рідне Поділє. Тамто воля! Там тепер плуги за плугами ідуть та орють. Кладуть ся скиби чорні і глибокі, маскі і лискучі, як філі на мори — а тими скибами біжить пісня, така давга, як сьвіт. Біжить на здогін з вітрами, сумна, подільська пісня та співає про журу, що мов гадюка обвиває мужицьке серце, про зло све-

круху, що невістку вбила, про правду, що пійшла з торбами... — Тамто поле!... Ідеш, ідеш, ідеш — тай всюди рівно, тай всюди широко; є куди розігнати ся, є куди погуляти.

Тай гуляв же він! Перегуляв молоді літа, як який пьяний празник, а тепер лиш згадує.

Є що згадувати! На печи житя не змарнував, в постели не перележав.

Бувало, тайком, так, що навіть рідна мама не знала, серед ночи-опівночи, випровадить коня зі стайні, гайда на роботу! За Збруч!

Степ батько, ніч мати а пачкарі їх діти. І чим чорнійша ніч, чим невиднійші дороги, тим для них лучше.

Чим гірший дощ, чим більша буря, тим добича певнійша.

Везуть сибірські шуби, китайський чай, або тульське сріblo, аж коні гнуть ся. Паками перевозять усяке добро, усякі статки, яким і ціни не знати, на те, вони і називають ся пачкарі.

Ось вже і яр перед ними, ось вже до ями недалеко, аж ту — трах! тарах! — стражники.

Свищуть кулї, летять коні, як вітер, кров грає...

В одну таку небезпечну ніч втратив Василь великий палець правої руки. По саму долоню. Відпав, як качан на шатківниці.

Знав він чия шабмя його відбила, ну, і не дарував свого. Пальці не відростуть нікому, але і голови ніяк не приправиш.

Вже тая шамля нікому лиха не зробить вже рука, що нею махала, навіть хреста съятого не положить. Ого!

Була така ясна ніч, що хоть голки збираї. Небо як вмите і деякі лиш звізди були, всі висипалися на него. А місяць аж шклить ся, аж михтить, аж за очи хапає.

Такі ночі зсилає Бог пачкарам на відпочинок, а стражникам, щоб в карти грали.

Грав же і він, Войта.

Най грає, поки скоче, а тою стежкою, понад яр, мус вертати до дому.

Засів Василь при стежці, за колодою і жде. Лиш не зо стрільбою, ні!

Стрільба богато крику робить а зводить, як молодиця. Вже він щось красшого придбав. А розум від чого? Га?

Жде. Мороз, аж очи лізуть. На небі являють ся хмарки білі, легонькі, як пух.

Місяць то ховається в них, то виринає; як би дрочив ся. Часом заяць вискочить з під межі, сяде обміє морду, кивне вусами і вже його нема. Часом кабан рохне, як крізь сон і тихо...

Аж ту, по снігу прух... прух... прух... Іде. Так ліниво, помалу, як би що недобого чув. Але йде. Ще крок... ще два... і уже, як баран лежить з арканом на ший. Хлоп, як медвідь а розвернув ся як німічна баба. Посинів і харчить.

Гей! Мой! Паничу!

А кілько тó куль впакувала твоя стрільба у людське мясо. Га? Кажи, не кидай собою, як щупак у фатці.

Кажи!... Ов! А він встає. Чекай, на страшнім суді встанеш!... Га! Щей до шаблі береть ся. Пострівай! Візьмуть тебе дідьки на вила. Маєш час!...

І кинули ся на себе.

Що дальнє було, то розповів би глухий лісі і та ніч ясна і місяць, що зі страху ще гірше поблід, аж посинів...

На рано знайшли Войту неживого.

Ребра мав поторощені, як хворост. Довкола викачаний сніг, як леговище звірів а на снігу кров, як по зарізанім волі.

З того часу Василь не годен дивити ся людям в очі, а йно все висше або низше, у землю.

На якийсь час навіть пачкарство відкинуло йому, як піякови горівку, коли жінка піддасть до неї песячого смальцю, або іншої гиди.

Сидів в хаті, молотив, жав, як звичайний газда. А як вийшов сам один в поле, то страх його збирав. Щось харчало коло него, щось ніби чіпало ся ніг.

Раз, аж між воли сховав ся і так до рана перестояв; — такий страх зібрав його, що зубами кланцев, як голодний вовк.

Щось воно мусить бути на сьвіті, не інакше. Але що? То Бог съятий знає...

Потім зробило ся нудно, так нудно, що був би кождого вбив. Сам не знат, чого

хоче. Вже хата боком йому лїзла. Дусився в нїй. Так йому тїсно стало, так тяжко, як щупакови в торбі. Чув, що не видер- жить довше. Саме тодї зявив ся Буга. В бурливу, чорну ніч, коли мисли не давали Василеви вснути, щось зашкрабало до вікна, як кіт. Зібрав ся Василь, виходить — Буга.

— Підеш?

— Що даш?

— Пятку.

— І два на пиво і тютюну пів фунта.
Пійшли...

Вертають. Вже всьо в порядку, вже набір в такім місци, що й сам дідько не знайде — давай гроші!

Жид дає пятку.

— То всьо?

— Всьо.

— А два риньскі не даш?

— Не дам.

— То я нічого не візьму.

Жид, щірить зуби, прижмурює око і шепче до уха:

— Як я тобі Василуню одно слово по-вім, то ти нічого не схочеш. Казати?

— Кажи!

— Чи знаєте ви, Бойчуків Василю, хто вбив того Войту?

— Га Юдо! Двох нас не може знати!
Один мусить забути...

Не домовив, не вспів витягнути ножа з за холяви, як грухнула куля і перешила йому ногу...

Заволік ся в ліс і лезав ся, як ранений звір. Зимно кусало його, голод шарпав, а рана палила. Так витерпів цілих дві неділі. Корінє їв, здохлі птахи сирівцем жер, снігом гасив згаду.

А як всю тіто вибув, то навіть іти не мав куди. Жидови вірити не можна, а збути ся його годі, бо пильнує себе, як кіт.

Відрік ся Василь рідної мами, покинув батьківську хату, пішов в съвіт.

Нема для чоловіка нічого дорозшого над волю.

Що він не витерпів для неї куда не волочи ся по съвіті, якої біди не зазнав на своїм віці! З якої печі не їв насущного хліба, якого діла не пробував робити, з якими людьми не починав собі! Але знати що має волю, що нема на ним пана, що нема на него ні ключів ні мурів.

На старість, як вже силу розтратив по съвіті, опинив ся у якогось пан-отця, далеко від своїх людей, щоби його ніхто не міг пізнати.

Пан-отець був добрий. Людий не дер, над челядиною не збиткував ся і Василь пристав до него, як пес до свого пана. Був ніби за гуменного. Носив ключі, видавав оброки, клав стіжки, стояв над робітником — всю. Піп йому вірив а нарід шанував, як газду; тілько челядь його не любила.

„Тому старому, казали, то нема що вірити. Йому з очий не добре видно”.

Так було кілька літ. Аж прийшла ста-

рість. Десь і рука взяла боліти, і нога собі пригадувала, що має в кости кулю. Біда.

До нині видить Василь тії довгі ночі, що качали ним з боку на бік та приводили перед постіль усі давні літа і казали: на! диви ся, який єсь добрий, який чистий!

Аж з весною подув вітер теплий і як запахло полем та степами, він подужав, але робити не міг.

— Будете, Василю, пасти товар — сказав одної днини пан-отець. І Василь пігнав товар. Зразу було йому прикро, але потім привик. До чого чоловік не привикне! Тілько челядь вже юсго не слухала і не бояла ся так, як передше, звичайно, що гуменний то не пастух. І в село тепер Василя не просили; пастухови між газдів не годить ся. Розумів того Василь і ще гірше став мовчаливий, ще гірше похмурний. Так як би йому бесіду умкнуло, так як би людий не було довкола него. Лиш ті думки, то цілій юого сьвіт, ціле жите. Гей! Як би не toti горби, побачив би він своє широке Поділє, своє село, хоть з далека, хоть один раз, останній...

Задумав ся старий, задивив ся, сьвіта божого не тямить. Вся душа влізла йому в очи, а очи біжать далеко, далеко, за тії прокляти горби, що не знати по що застувають йому Поділє...

— Гей! Аде Ласа, аде! А бий! А займай до двора! О! Диви!

Проклятий старцун, висипляє ся, а товар шкоду робить. А впережиж його бичевном, щоби продрухав ся! Аде.

Як зі сну зірвав ся Василь; вхопив запрутку та штильгукаючи правою ногою, побіг виганяти товар з панської пшениці. Але вже було за пізно. Двірські парібки займили що найкрасшу корову...

А пан-отець з двором жив, як пес з котом...

*

*

*

Вже останній плугатор вернув до дому, вже діти тавно перегнали товар, вже вівці, вкриті конотами, як димом, вкотилися в село, вже западала ніч — а Василь сидів на своїм місци.

Аж Ласа, котру він зі всього товару любив найбільше, бо була наймудрійша, підійшла близько него і широко роздіймаючи губу ревнула так, що всі ліси і всі горби відозвалися одним богутним му-у-у-у, — аж доті пригадав собі Ваиль, що час до дому.

Але і тепер не спішив ся, не кричав на телиці, щоби не розглядали ся а йшли, не вимахував для постраху запруткою, лиш ступав звільна, як би в голові мав таку важку гадку, що не міг єї двигнути.

В стайні також гаяв ся. То ланцухи „якийсь чорт” попутав, то худоба своє місце забула, досить, що місяць зійшов, нім упірав ся.

— Іди собі в трістє! — кричав на дівку, що прийшла кликати його до вечері. — Як ми ся схоче, то прийду, а тепер відчепи ся. Стала як чорт над грішною душою!

Коли війшов до хати, то вже всі доїдали велику, як мидниця, миску пшоняної каші на молоці. Йому відложили окремо.

Не відзываючи ся до нікого, взяв свою ложку, назначену зівіздкою і мовчки доти сербав, доки чорне дно не проглянуло крізь білу страву. Тоді відложив ложку на бік, до миски ділляв помий і дав Босому. Заки Босий хлептав, Василь заняв своє місце на лаві, в куті; безпальцю руку встро-мив за пазуху, другою підпер голову, а очами водив по долівці, як би хотів приглянути ся, які хто ноги має. Власне спинив ся був на викревлених черевеках кухарки, як від „покоїв“ відчинили ся двері і увійшов пан-отець.

В покою було ясно, а в кухні тільки невеличка лямпка горіла і димок крутив ся від печі до дверей. Отже пан-отець в першій хвили нічого не видів, лиш на осліп гукнув:

— А є ту Гілько?

— Є відповів перепуджений хлопчина, піднимаючись з лави і прибираючи, стільки мога приличний вигляд.

— Ти Гільку поженеш завтра товар! Розумієш?

Розумію! — відповів Гілько.

— А йно вважай, щобись не запустив в двірську пшеницю! чуєш?

— Чую.

На тім скінчила ся розмова. Пан-отець вернув до покоїв, а Гілько виліз назад на своє місце.

По кухні перейшов див.

Гілько чув, що з ним стало ся щось незвичайного, що він вже не той, зі всіх найнешасливійший гусій, котрого хто не хоче то вдарить, а котрого крім гуски ніхто не бойтъ ся, він чув, що його нараз підняли кудись дуже високо, там, де починають ся люди.

І йому нараз зробило ся соромно і мило, а не знаючи, що з собою почати, запхав руки в кишені і сплюнув крізь зуби так, як старші парібки роблять.

На щастє оминув кухарку, котра саме тоді з обсмаленою качкою переходила по-при него, а то вона булаб почтила відповідними словами його іменованє.

Недалеко Гілька сидів Василь.

Він ще глибше понурив голову, ще даліше за пазуху встремив безпальцю руку і ще ліпше прикрив свої очи стріпіхатими бровами.

Вже не видів перед собою ні печі, ні людий, ні ніг, нічо, лиш сіру, брудну землю, розмішенну і розкислу в непроходиме багно. І лише кілька пар недобрих, злобних очей визирало на него з того болота, знущалося над ним і немов говорило:

— А видиш, старцуна, добре тобі так! Носив вовк, понесли і вовка!

Василь не міг знести того погляду. Зірвав ся, луснув дверми і вийшов з кухні.

— А грім би тя ляснув! закляла баба, що була з ним у вічній суперечці. Тай віком би так трісли над тобою! — додала ніби з пересердєм, хоті в душі жалувала старого.

*

*

*

Василь увійшов до стайні як пьяний і упав на купу мерви, що лежала в куті та називала ся ліжком.

Навіть то ліжко тепер вже не його, нічо, нічо на цілім, божім сьвіті.

І якась велика, зимна пустка повіяла на него — так, як віє осінний, сніговий вітер на зіяле бодяче.

І як хилить ся зморожений бодак, так похилив ся Василь своєю старечою головою...

На дворі зривав ся вітер і починав свої нічні збитки.

Чіпав ся стріхи, дерев, хмар, нічому і нікому не давав спокою. Крізь маленьке віконце забігав також до стайні, крутив ся, вертів ся і по кутах, свистав та хиликав, як би насымівав ся з старого:

— А що тепер? А що тепер?

— Що тепер?... Промовив Василь, повів стуманілим зором довкола а потім, як з розбитої бочки яв видавати з наболілої груди гіркі, мов полин, слова.

— Добре ти так! А добре ти так! Нічо-

го красшого-сь не вартий, бось збуй, бось душегуб!... Ано гайда, пашов з тої стайні, бо навіть барліг для тебе за богато, бо навіть з худобиною ти не гідний спати. Бери торби та манджай людям очи дерти! Гайда! Від села до села, від плота до плота пійдеш приблудою бездомним, кленути батька, маму і тую хвилю, колись побачив съвіт.

І ніхто не пригорне тебе, ніхто не пожалує, лиш всії гріхи твої, ціле змарноване жите пійде за тобою слід в слід. Аж застигнеш, заковязнеш в рові, в осінніу, чорну ніч як паршивий пес...

Запустив пальці в нечесане волосє і дер голову, як би в ній вбити хотів такі страшні гадки. А як почув за пазнігтями теплу кров, взяла його лютъ. Ціле завзяте, вся злість молодого віку ще раз приступила до него.

— Не буде того! Ніколи не буде того!...

*

*

Ще всі спали, як Гілько зірвав ся до товару. Він прецінь пастух. Тра корови напоїти, заложити їм паші а потім будити дівки, щоби йшли до подою, бо вже час. Го! Го! Він їм усім покаже, як то повинно бути! То не так як за старого. З Гільком нема жартів. Він своє знає... Гуси, то дріб, але худоба, то велика річ. Молоко, сир, масло, гній, всьо з худоби. Пастух, то не є що будь!

З такими гадками перебіг подвір'є та вже мав переступити поріг, як нараз крикнув, захитав ся і впав на землю.

На одвірку висів Василь.

Великі кровю набіглі очи, вискочили з під обвислих бровів, як би пустили ся бічні аж там, де ті погані горби закрили широке Поділє...

ЩЕ КРОК, ЩЕ ДВА.

В готелю Жоржа під числом 18. вела ся голосна розмова.

— Ну! Чого дуєш ся? Чого ломиш писки? Ані я, ані мати, не силувалисьмо тебе; сама казалась, що пійдеш. Чогож тепер хочеш? — говорив батько вимахуючи і розкладаючи руками. На його лиці видно було неспокій і журбу, він ходив скоро по невеличкій кімнаті, перевертаючи крісла та закочуючи брудні, готелеві хідники.

— Чоловік рад би як найлучше а ту, о! диви, яка дяка. Норови, чисті норови!

— Справді! Далабись спокій тим химерам — обізвала ся мати, лежачи на канапі. — Татоходить, купує, платить, не жалує нї гроший, нї труду, а вона, як би розуму не мала. Таж ти вже не дитина!

Донька стояла при вікні і дивила ся на улицю. Єї зір блудив зовсім байдужно по дахах сусідських камяниць, по вивісках склепів і по головах людей, що йшли як у кадрилю; сюди й туди, минаючись, стрічаючись і пращаючись.

Сьмішно виглядали здалека ті постати рухливі, з силуваним усьміхом на устах, з облудою на лиці і в руках.

— Коли батько до тебе говорить, то ни лови гав, лиш слухай. Тільки прецінь належить ся йому за се, що виплекав таку велику і мудру!

Донька повернула ся легко, але не дивила ся на родичів, лиш на долівку.

Єї сині, задумчиві очі перебігали по рядах клунків і клуночків розкинених на цілій кімнаті. Се єї придане, біле, одяги і всілякі дрібнички. Від двох днів зносять родичі отсе добро з цілого міста так пильно і поважно, як би в тих клуночках що найменше містило ся щастє їх одинокої доньки... Як съмішно!...

І донька всьміхнула ся тим дивним усьміхом, який неодного виводив з рівноваги.

— Съмій ся! Не знати чого! — Почав піднесеним голосом батько. — А може лягай на землю тай бий ногами. Того тільки треба. Ви, жінки, більш нічого не знаєте!

— Тату промовила вкінци донька. — Чого ви властвою хотете?

— Властво, невластво! Хочу, щобись мала розум, щоби люди не гострили собі на твоїм добрім імени своїх поганих язиків, хочу, щоби вже раз вийшла замуж.

— Треба було давно сказати, що хочете мене позбутись.

— Не позбутись, а забезпечити тобі будучність. Розумієш! Досить тих переборів, досить комедій! Чи мило мені відповідати, коли мене зі всіх боків питаютъ ся: а коли весілє вашої доньки, а чому розійшлося, а для чого донька не хоче, а за що, а за котре, а за яке?... Два рази то досить, а за третим іди з Богом, коли лучається чоловік поважний і статочний.

— І за поважний і за статочний — запримітила донька.

— А тиб хотіла такого, щоби йому по голові вітер віяв. Щоби деякий крейцар є, розфіткав а потім тебе до родичів по посаг вислав. О! не дурний! Скорше мені волосє на долони виросте, нім віддам тебе за такого. Не на те я гірко працював ціле жите і гріш складав, щоби тепер який пройдисьвіт мое майно в карти програв, або з вітренницями промарнував! За надто я дбаю о твоє щастє, дитино!

— Коли ви справді дбаєте о мое щастє, то лишіть мені волю.

— Абож ти єї не мала? Чого ж ти зірвала з Левком? Ну, кажи, чого?

Донька стояла мовчки. Лиш лице у неї дріжало а уста затинали ся, щоби не пропустити якого болючого слова.

Вона хотіла сказати, що не всю можна ліктем зміряти, або на вагу покласти, як мясо, або продати за марний гріш. Хотіла сказати що бувають діла так поплутані, бувають вчинки так дивні і невиправдані, що красше не торкати їх, красше не доторкати болючої рани. А вже родичам найменше годить ся ранити серце дитини. Пречінь, як би вони хоть крихту своєї уваги звернули не на матеріальний а на моральний бік того діла, як би не забуvalи, що людина має не тільки тіло, але й душу, то з певностю не булоб нинішної халепи.

А так саме той гріш, що мав єї принести щастє, ставчиною лиха. Хоть вірила Левкови, а все таки деколи вкрадав ся

до єї серця сумнів, чи не для гроша він єї любить. І тоді була вона розстроєна, гірка і недобра. Левко помічав, хотів виправдувати ся і ще гірше заплутав справу. А ту йому і їй бракувало того батьківського тепла, того сердечного съвітла, що прояснює всілякі любовні химери. Противно родичі не раз не два виявляли своє невдоволене, що доњка залюбила ся в чоловіка без становища і без хліба. Вони хотіли Виглядія, у двоє старшого від неї та ще чужинця, Чеха, тому, бо він пан комісар і людина бувала, що вміє харамана гнути.

— Ну хтож тепер винен — питала в душі панна Ірина — я, чи ви?

— Годі — кінчив батько, не розуміючи того питання — годі, що би я робив з губи холяву і пускав Виглядія з нічим, як якого будь смаркача. Прецінь то чоловік на становищи.

— За кілька літ буде старостою, правда?

— А щобись знала, за кілька літ буде старостою — повторив батько.

— Ха, ха, ха! — зареготалась дівчина немилим, хоробливим съміхом — за кілька літ буде старостою і тому я маю іти за него. Ха, ха, ха!

Батько встав, мати підняла ся з канапи, зблизила ся грізна хвиля родинної драми, в тім за дверем залунали чийсь кроки, поважні і важкі, а потім якась певна рука съміло запукала в двері.

— Прошу! — сказав батько, чим скор-

ше випогоджуючи зворушене лицє і силуючись на звичайний безмовний усміх. Мати рукою пригладжувала розбурхане волосє, донька знов відвернула ся до вікна і дивила ся на дахи і вивіски.

У хату увійшов Вигладіль, муштина заживний, більше як сороклітній, з перстенями на руці і з лисиною на голові.

Увійшов з тою певностію, яку звичайно мають урядники на гарних, державних становищах.

— Руки добродійці цілую — сказав витаючись з матерію, а обертаючись до батька, почав питати:

— Як же отець добродій почувають себе? Чи перестало колоти? Думаю, що найкрасше порадитись лікаря.

— Не тра. Дякую за память. Зовсім не тра. Що лікарі знають! Вони лиш краяти, як різники. А я, бачите, от таке скрипливе колесо, що довго їздить. Прошу, най пан коміsar сїдають.

— Дякую. А деж панна Ірина? А — а! Даруйте. Сховались своє личко між занавіси тай не добачив.

— Нічого не шкодить. Я люблю, коли мене не добачують.

— Знов притик. Ах той язичок! Чого він такий злобний — казав, накивуючи пальцем, пан Вигладіль.

— Се не злоба, а правда.

— Наша Ірина сегодня лівою ногою з ліжка стала — вмішала ся до розмови ма-

ти — тому не дивуйтесь, що така скора до притиків.

— От яка шкода — відповів всьміхаючись Вигладіль — а я хотів саме просити, щобисьте пійшли до фотографа, ну але годі „увіковічнювати” пані з таким захмуреним лицем.

— Увіковічнювати! — Боже, що за слово! Я вже роз просила пана комісаря, щоби мені не сквернив рідної мови. Прошу говорити по німецьки, як не умієте добре по нашому. То одно. А друге, що я не люблю тих міщанських портретів з попритулеваними головами і з посплітаними руками, як на показ — а трете, що, о скілько зі шкіл тямлю, до фотографії треба сонця, а сонце на жаль вечером не съвітить.

Вигляділови зробило ся глупо. Кашляв, поправляв ся на кріслі, то здіймав то закладав на ніс свої шкла в золотій оправі, незнаючи, що відповісти.

На щастє батько прийшов йому на поміч.

— Наша Ірина справді якась розстроєна, тому найкрасше ходім перейти ся, а по дорозі зайдемо єще до одного склепу. Свіжий воздух не тільки лагодить нерви, але, як лікарі кажуть і на мозок добре ділає.

*

*

*

В чверть години пізнійше, Марийською площею ішло дві пари. В першій Вигладіль з Іриною, в другій родичі.

Вигладіль медвежого росту, з задертою головою, ішов рад з себе і з цілого сьвіта.

— Се моя наречена — говорило до прохожих його повне лице. „Беру за нею гроші і плачу довги”.

Поруч Вигладіля ішла Ірина, як конопелька, з лицем, захованим під серпанком, щоби ніхто не бачив, що малює ся на ньому.

За ними родичі, хмарні, як осінна днина. Говорять живо, але придавленим голосом, як біля постелі недужого. Недужим був їх плян.

Скільки напрацювали ся вони, щоби звести до купи ту недібрани пару. Як обережно розпинали тонесенькі сіти, щоби зловити нараз павука і муху. Аж ту муха починає невдоволена бреніти і хоче розірвати сітку.

— Алеж прошу тебе, так не може бути. Він не дітвак. Образить ся і кине. Я сам, на його місци, не зробивби інакше. То коза прямо обиджає його.

— Мусимо нині розмовити ся з нею — відповіла мати. — Від кільких днів виджу справді якусь погану зміну. Чи тільки не стрінула ся вона де з Левком. Може в театрі?

І стурбовані родичі почали пригадувати собі, де і коли, могла би їх доня стрінути ся з тим поганим Левком, котрий як мара полошив їх спокій і щастє.

— Най пані не гонят — просив тимча-

сом Вигладіль. — Слово даю, що я не го-
ден поспішити.

— Видно, що не ходити нам в парі —
відповіла дівчина, ще більше прискорюю-
чи кроку.

Щось гнало нею від того чоловіка, з я-
ким судьба хотіла єї на силу звязати, а з
яким не вязало єї нічо.

— Ірино, Ірино! — кричали родичі —
куди ж ти біжиш? Що тебе нині напало?

— Мене щось справді напало — відпо-
віла донька. — Всі прецінь знають, що я
недобра, нарвана і нападиста!

— Хтож то каже? — спитав ся чимно
Вигладіль.

— Я сама кажу, щобис্যте знали і не
нарікали опісля — говорила розстручу-
ючи маленькою ніжкою грудки брудного
потухлого снігу.

— Не хочу вдати лучшої, як я є, не
хочу нікого обманювати — додала з прити-
ском.

— Чи пані до мене кажуть — спитав
Вигладіль.

— Як думаете — відповіла і відверну-
ла ся від него.

Так дійшли до улиці Коперника, де ма-
ли заладити ще якусь весільну орудку.

Родичі увійшли до склепу, молоді пій-
шли дальше.

На улицях робило ся темно. І так брудне
місто, ставало ще бруднійше від димів та
від сірої імлі.

Фякри запалювали ліхтарні при возах, улицями перебігали скулені змерзлі лямпари і сувітили газ. Хідниками снувалися люди. Все, що працювало цілу днину в тісних та душних робітнях і урядах, вилазило тепер зі своїх нор на сувіжий воздух. Все, що нудилося і дрімало по спальннях і будуарах, виїздило на прохід, до театру, або з візитами. Всякий вдавав веселого, жвавого або мудрого; звичайно іншого, як був на ділі.

Вигладіль на силу підбігав за Іриною.— Прокляте пиво — думав обтираючи мокре чоло — віднимає чоловікови легкість. Робить ся чоловік подібний до повної бочки. Як би по шлюбі, не біг би я за нею, як вариат. Але почекайже небого! Будеш ти мені ходила, як я схочу...

— А можеб ми вертали — обізвав ся несьміло, чуючи що дальнє прийдесь йому хиба на місци впасти. — Родичі мабуть чекають. Се з нашої сторони навіть неладно, що ми так далеко відбігли.

Але Ірина, як би його не чула. Ішла туди, де незвичайний гамір, спів і крик лунав між рядами домів. Так, немов філя, голосна і могуча котила ся від съятоюрської гори, в долину, на місто.

— Ах правда! — пригадувала собі Ірина. — То частина нашої молодіжи кидає рідний край і їде на чужині шукати приюту, а се мабуть вертають з двірця ті, що їх відпроваджували та пращали. От що! А ятягаюсь, не знати по що, з чоловіком, зов-

сім для мене чужим і неінтересним.

Єще кілька кроків і вона опинила ся на розі улиці, якою переходив похід.

Велика товпа народу ішла жваво, съпіваючи народний гімн. Голосно та звучно лунали слова поважної пісні.

— Пані! — кричав Вигляділь. — Стрівайте пані та тримайте ся мене, бо згубите ся!

— Красше то друге, як перше — півголосом відповіла Ірина. — Стрівати, думала обі, на кого? на него, на чоловіка, що мене не розуміє, з яким я крім хати і миски нічого спільногого не мати му. І з таким чоловіком іти мені ціле жите, так, як отсе ми в тій хвили ідемо чужі для себе та байдужі. Ні! Ніколи! — і вона пустила ся вперед, там, де счинив ся крик і сутолока.

З гори виділа всю добро. Се військо заступило походови дорогу. Крізь сіру імлу видно блискучу збрую і чути єї зловіщий бренькіт. Як живий мур загатили жовніри дорогу, висуваючи наперед багнети.

— Пані згубитесь! Пані! — гукав, розстручуєчи людий зіпрілий і задиханий комісар. Ірина була далеко. Вона не тямила нічо, лиш одно: що там є Левко. Ще крок, ще два і вістря багнетів ударять в тії груди, з яких голосно гремить пісня. Ще крок, ще два — і вона опинила ся при Левку...

ЯК ХЛОП ЗМУДРУВАВ ПАНА.

Був в однім селі хлоп, Трохим, а та-
кий, що юного знати, як то кажуть, ви-
вести в поле. Знала його ціла околиця,
він усюди мусів бути. Не було без него
ні хрестин, ні весіля, не відбувсь без
него ніякий празник, ніяка „оказія”.
Кожному знати він щось відповісти, з
кождим умів розмовитись, пожартувати,
закепкувати а щоби хто і як був сумний,
кождого потрафив розвеселити.

Почув про него богатий пан в око-
лиці, що його також мали за розумного
і дотепного, та приклікав до себе.

— Трохиме! — каже — чув я про
тебе цікаві річи. Казали мені, що дру-
гого брехуна нема хиба на сьвіті, так
складно знаєш брехати.

— Паноњку — відповідає Трохим —
даж би то се мо ла бути правда, даж
би я міг брехати, таж се гріх! Я лиш ось
так, як мене научив покійний батько —
царство йому небесне — жию собі а бре-
хати? — нехай Господь заступить.

— Ні, ні! — каже пан, не звиняй
ся так дуже. Знаю я, знаю, що з тебе
хитрій чоловік.

— Ось тут тобі 100 червінців. —

сказав пан, поклавши на столі гроші, коли мені щось такого скажеш, чому я не буду міг повірити і скажу: брешеш! Коли сего докажеш, твої гроші, коли ж ні, так сейчас скажу тобі всипати 100 буків. Вибирай до вподоби!

Почіхавсь наш Трохим у потилищю, тай каже:

Та коли така ваша воля, паночку, то буду говорити. Але кажу ще раз, що лиш чисту правду буду казати, від брехнії нехай мене Бог стереже.

— Коли я ще був молодий та ходив по заробітках — а буде тому 30 років назад, зайдов я у одному селі на сам Новий Рік до церкви. А був у тому селі звичай, що на священика кидали люди по Службі Божій збіжем, пшеницею, житом, вівсом, і другим зерном.

Відтак збирали те зерно та годували ним кури і качки, щоб добре неслись або змішали з біжем, яке мали сіяти, щоб добре зародило. І я почав робити, як другі, хотів також дещо пазбирати, але, як люди почали товпิตись, тручати, я встиг підняти ледви одно зернятко ячменю. Те зернятко я сховав за пазуху, та коли вернув до дому, а було вже під час засівів,

посіяв я те зернятко в городци під вікном. Не повірите, паночку, що стало ся. За одну нічку виросло те зернятко так високо, що кінця йому не було видно.

— Буває таке, буває — каже пан, — що тепер на сьвіті не можливе?

— Така мене потім цікавість зняла, що я не відержав, щоб не полізки по стеблі до гори і подивити ся на таке чудо. В одну мить я був на вершку. Та який страх мене обняв, коли нараз я поглянув, що стебло сягає прямісенько до самого неба.

— Буває таке, буває, — каже пан.

— Але що мені робити? Бути коло неба а не заглянути? По короткій надумі я присів, розмахнувсь, скочив та знайшовсь в небі.

— І таке буває, буває, чому би нї?
— повторяє пан.

А хлоп дальше оповідає:

— Коли я так стою, та оглядаю ся на всій сторони, що робити, рпийшло мені на думку, забрати з собою дешо на памятку з неба, бо бачивим там чимало таких гарних річей, золота, срібла та дорогої каміння. Лячно мені було самому, що я не міг нї кроку зробити; усе зда-

валось мені, що ось-ось небо заломить ся під ногами а я упаду в пропасть. Ступаючи обережно в перед, почув я нараз гамір, накликування а відтак і крик, мовби ціле небо валилось. Оглянувшись побачив я громаду ангелів, що бігли до мене. Я догадавсь, що ангели, пізнавши, що я зайшов сюди без дозволу, хотіли мене прогнати. Що мені тут почати? А тут ні сліду із сего отвору, куди я зайшов. Вкінци дogleянув я свій отвір, та рішивсь назад по стеблі зсунутись на землю. Ось я уже над берегом, уже лиш скочити, а тут дивлю ся, моєї пшенички нема. Щож мені почати? Дивлюсь, а на другому боці лиш купа полови з моєї пшенички. Бачите, як мене там не було хтось зebraв пшеничку і змолотив її. Не маючи іншої ради, почав я крутити з полови мотуз, скрутив довжезний, що аж землі досягав, зачіпив його за гак в небі, та колиже ангели якраз мали на мене ударити, я спустив ся на землю.

— І таке нераз буває. — повторяє пан, а в дусі радується, що ось-ось і хлопови вичислять 100 буків.

А хlop дальше розказує:

— Але думаете паночку, що се ко-

нець моїого страху? Спустивсь я на копець мотуза та бачу, до землі ще далеко. Бо уважайте, паночку, в поспіху я скрутів за короткий мотуз. Повис я так у воздухі та роздумую, що мені почати. Аж тут приходить мені на гадку добра думка. Мотуз на горі чайже не потрібний. Беру я його уриваю з гори а наставляю низше. Так уривав я, але вже мало що й остало. А тут до землі ще яких 20 сяжнів. Не надумуючись довго, кинувсь я в долину та упав в якусь яму з 10 ліктів глибоку. І знов лячно, бо зараз над головою почала ся земля засуватись.

— Чи раз доводилось мені таке бачити! — каже пан, уже з нетерплячкою, коли та уся брехня покінчить ся.

Але Бог все на чоловіка памятає — торочить хлоп дальше. В нещастю прийшла мені гадка піти чимскоршє до дому принести лопату, розкопати землю над головою і видобутись на верх. Як загадав так і зробив. Щасливо виліз я з ями.

— Ну і ти певно сейчас забрався до дому?

— Де там паночку дорогий! Ледви що я виліз, а тут як зачне дощ ляти, мов з ведра, мов би море розлилось. Обболо-

чений, обмоклий до нитки, іду я до ледви ногами тягну, рад би де сховати ся перед дощем, але тут нігде ні хатини ні дерева ні корчика ніякого. Але побачив я здалека село, та шкандибаю просто єюди. А було се село вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне. Аж дивлюсь, іде хтось по-при дорогу, підганяючи стадо свиний. Іде собі, посвистуючи а капелюх у нього як решето. Скочив я до нього та не кажучи нічого, навіть в очи не заглядаючи, встремив голову під капелюх, та дякую Богу, що хоч трохи перед дощем. Коли вже трохи дощ перестав, підвожу голову в гору щоб побачити хто такий скрив мене перед зливою, аж тут бачу, не повірилибисьте паночку, вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне.

Ледви вимовив се хлоп, а пан його в лиці талап, та як крикне:

— Брешеш, дурню! — Мій батько панє дзею, ніколи свиний не пас!

А хлоп, поклонившись, приступив до стола, загорнув сто червінців тай пійшов своєю дорогою.

Від тепер вже пан не хвалив ся своїм розумом.